

T.C.
KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI

INTERNATIONAL
SYMPOSIUM
AND EXHIBITION
ON ARTS
& AESTHETICS

ULUSLARARASI
SANAT, ESTETİK
SEMPOZYUMU
VE SERGİSİ

19 - 20 - 21 Nisan 2018
Fırat Üniversitesi - Elazığ

Editör: Dr. Öğr. Üyesi Tahir ÇELİKBAĞ

TAM METİN KİTABI

CONFERENCE PROCEEDINGS

ISBN: 978-605-2132-71-5

www.sanatveestetik.com

II. ULUSLARARASI SANAT VE ESTETİK SEMPOZYUMU TAM METİN KİTABI

ISBN: 978-605-2132-71-5

Yayın Yönetmeni

Muhammet Özcan

Yayın Editörü

Dr. Öğr. Üyesi Tahir Çelikbağ

Kapak Tasarımı

Bülent Polat

Erişime Açıldığı Tarih

24.10.2018

Asos Yayınevi

1.baskı

Adres: Çaydaçıra Mah. Hacı Ömer Bilginoğlu Cad. No: 67/2-4/MERKEZ/ELAZIĞ

Telefon: 0530 473 23 00

Mail Adresi: asos@asosyayinlari.com

Web: www.asosyayinlari.com

Instagram: <https://www.instagram.com/asosyayinevi/>

Facebook: <https://www.facebook.com/asosyayinevi/>

Twitter: <https://twitter.com/Asosyayinevi>

Tam metin kitabında yayınlanan tüm bildiriler Sobiad tarafından indekslenmiş, İntihal.net tarafından benzerlik denetiminden geçirilmiştir.

İHSAN KAVRAMI ÇERÇEVESİNDE KUR'ÂN VE ESTETİK

Doç. Dr. Şaban KARASAKAL

Abant İzzet Baysal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Öz

Arapçada “güzel, hoş ve latif olmak” gibi anlamlarda kullanılan “hüsn” kelimesi, Kur’ân’da güzellikle ilgili sık kullanılan kelimelerdendir. Kelime, hem davranışlar anlamında ahlâkî ve sosyal alandaki güzelliği, hem de dış görünüş, uyum, ahenk gibi kişisel ve toplumsal güzellikleri ifade etmektedir. Kur’ân-ı Kerîm kelimesinin anlamını aynı zamanda bir yaşam biçimi olarak ele almakta ve bunu, “karşılık beklemeden iyilik yapmak”, “güzel muamelede bulunmak” gibi anlamlara gelen “ihsan” kelimesi ile ifade etmektedir. İhsan sahiplerine de “muhsin” demektir. Her iki kelime de Kur’ân’da sık kullanılmaktadır. İhsan sahibi olabilmenin anlamı, iyilik ve güzel muameleyi bir ömür boyu, darlıkta ve bollukta yaşam biçimi haline getirebilmektir. Kelime bu anlamıyla, kişisel güzellik yanında, ahlâkî ve toplumsal güzelliği de ifade etmektedir. Kur’ân’ın, yaşamın amacının güzel davranışlar kazanmak ve bu güzel davranışları sergileyerek diğer insanlara örnek olmak bakımından insanlara rehberlik ederek estetik bir duruş sergilediği ortadadır. Biz “İhsan Kavramı Çerçevesinde Kur’ân ve Estetik” konulu bu çalışmamızda, insanlarda güzel davranışların oluşabilmesi için ne yapmak gerekir? sorusunun cevabını, “ihsan” kavramı çerçevesinde inceleyeceğiz.

Anahtar Kelimeler: Kur’ân, estetik, ihsan, Muhsin, güzel davranış,

THE QURAN AND ESTHETICS IN THE FRAMEWORK OF THE IHSAN CONCEPT

Abstract

“Husn” word which is used in meanings of “to be beauty, pretty and pleasant” in the Arabic is one of the words frequently used in the Quran regarding beauty. The word is to state both beauty at moral and social field and personal and social beauty such as harmony and accordance. The Quran deals with meaning of the word as a way of life at the same time, and states this through “ihsan” such as “doing good without expecting personal gain” and “doing good behavior”. Having ihsan is also called “muhsin”. Both words are frequently used in the Quran as well. Meaning of having ihsan is to be able to do goodness and good treatment a form of life in shortness and abundance through lifelong. In this sense, the word also expresses moral and social beauty besides personal beauty. It is clear that the Qur'an has a state of aesthetic stance in terms of having good behaviors and exhibiting these beautiful behaviors and being an example to other people. In this study on the subject of "Qur'an and Esthetics in the Context of the Concept of Ihsan", we would like to examine the answer of the question that what do we need to do so that good behaviors can be formed in people in the framework of the concept of "ihsan".

Keywords: the Quran, esthetics, ihsan, Muhsin, good behavior

1. Giriş

İnsan, akıl sahibi ve toplum içinde yaşayan sosyal bir varlık olması yanında, bir takım davranışlara sevinen, bazı davranışlara üzülen bir varlıktır. İnsan hissettiği bu duygularının sonucu olarak etrafında olup biten şeylere veya nesnelere, güzel-çirkin, iyi-kötü gibi bir takım estetik değerler yüklemektedir. İnsan bu tür değerlendirmeleri yaparken, içinde bulunduğu ortam, yetiştiği kültür ve inançlarından etkilenmektedir. Bu açıdan, estetik konusunu batı kaynaklı bir olgu olarak algılamak, diğer kültür ve medeniyetlere haksızlık yapmak anlamına gelir. Hemen hemen bütün toplumların kendi kültürlerine

göre bir estetik ve güzellik anlayışı bulunmaktadır. Bu anlayış, o toplumun kültür, örf-adet ve inançları çerçevesinde şekillenerek, zaman içinde yazılı ve sözlü olarak nesilden nesile aktarılmaktadır.³⁵ Kur'ân-ı Kerîm sadece iman, ahlâk ve ibadet gibi konulardan bahsetmez, aynı zamanda güzelliklerden de bahseder. Ayrıca Kur'ân, insanların, bitkilerin, hayvanların güzelliklerinden bahsettiği gibi, göklerin ve yıldızların dâhil olduğu bütün kâinatın güzelliklerinden de bahsetmektedir. Bu anlamda Kur'ân güzellikler kitabıdır.³⁶ İslâm estetiğinde sanatkar, güzelliği yaratan değil, keşfedendir.³⁷ Biz “İhsan Kavramı Çerçevesinde Kur'ân ve Estetik” başlıklı bu çalışmamızda, öncelikle çalışma boyunca kullanacağımız “Kur'ân”, “estetik” ve “ihsan” kavramlarının anlam alanını, daha sonra da, Kur'ân'da estetikle ilgili kavramları ve Kur'ân-ı Kerîm'in estetiğe bakışını inceleyeceğiz.

2. Kavramsal Alan

Başlıkta geçen “ihsan” kavramını, *Kur'ân'da İhsan Kavramı* başlığı altında geniş bir şekilde ele alacağımız için tekrara düşmemek adına burada temas etmeyeceğiz. Bu başlık altında “Kur'ân”, “estetik” kelimelerinin sözlük ve terim anlamlarına temas edeceğiz.

2.1. Kur'ân

En özlü tarife göre Kur'ân-ı Kerîm, “Cebrâil vasıtasıyla, Hz. Peygamber'e vahy yoluyla âyet âyet, bazen de sûreler halinde, Allah katından indirilmiş³⁸, Mushaflarda yazılmış, tevatürle nakledilmiş, lafzının okunmasıyla ibadet olunan³⁹, kendisine has özellikleri ihtiva eden Allah kelâmı⁴⁰”dır.⁴¹ Dinî bir metin olarak Kur'ân-ı Kerîm, iki kapak arasında yazılı sayfalardan oluşmasına rağmen, vahy mahsulü olması, evrensel olması, dilinin vecizliği,⁴² bir mucize olması, sürekliliği, muhtevası gibi konular bakımından istisnâî bir özelliğe sahiptir. Öncelikle Kur'ân'ın dili Arapçadır ve Allah kelâmıdır.⁴³ Allah Arapçayı kullanarak, kelâmını insanlara iletmiştir. Kur'ân'daki bilgiler ona has bir üslupla insanlara bildirilmiştir.⁴⁴ Kelimeleri kullanma şekli de kendine hastır.

“Bu (Kur'ân) apaçık Arapça bir dildir.”⁴⁵ “Bu (Kur'ân), insanlar için bir açıklama (beyan); takvâ sahipleri için de bir hidayet ve bir öğüttür”⁴⁶ meâlindeki âyetlerde de buyurulduğu gibi, bir hatırlatma, insanlar için bir beyan ve hidayet rehberi, yaşayanlar için bir inzar, dileyenler için bir vaaz ve nasihat olan, açık ve açıklayıcı, yani “mübîn” vasfına sahip olan Kur'ân-ı Kerîm, kendine has bir üsluba sahip

³⁵ Mutluel, Osman, *Kur'ân ve Estetik*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2016, s. 13; Akyüz, Hüseyin, *Nebevi Öğretide Estetik Anlayış*, Fecr Yayınları, Ankara 2016, s. 11-12.

³⁶ Ertuğrul, Resul, “Kur'ân'a Göre İnsanı Psiko-Sosyal Açından Değerlendirilmesi”, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2004, s. 216.

³⁷ Ayvazoğlu, Beşir, “İlmu'l-Cemal”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 2000, XXII/147.

³⁸ Bakara, 2/97; İsrâ, 17/106; Şuarâ, 26/192-195; Neml, 27/6; Zümer, 39/1; Mü'min, 40/2; Fussilet, 41/2; Necm, 53/5-6; Tahrîm, 67/4.

³⁹ Eroğlu, Ali, *Kur'ân Tarihi ve Kur'ân İlimleri Üzerine*, EKEV Yayınevi, Erzurum 2002, s. 26.

⁴⁰ Bakara, 2/75; Tevbe, 9/6.

⁴¹ Duman, M. Zeki, *Nüzulünden Günümüze Kur'ân ve Müslümanlar*, Fecr Yayınları, Ankara 1996, s. 37-50; Cerrahoğlu, İsmail, *Tefsir Tarihi*, DİB. Yayınları, Ankara 1988, II/9; Serinsu, Ahmet Nedim, *Kur'ân Nedir?* Şule Yayınları, İstanbul 1996, s. 84; Şimşek, M. Sait, *Günümüz Tefsir Problemleri*, Esra Yayınları, Konya 1995, s. 9-13; Eroğlu, *Kur'ân Tarihi*, s. 21-22.

⁴² Derveze, İzzet, *Kur'ânü'l-Mecid Kur'ân'ı Anlamada Bir Yöntem Çalışması*, çev. Vahdettin İnce, Ekin Yayınları, İstanbul 1997, s. 125.

⁴³ Yûsuf, 12/2, Ra'd, 13/37, Nahl, 16/103, Tâ-Hâ, 20/113, Şuarâ, 26/195, Zümer, 39/28, Fussilet, 41/3, 44, Şûrâ, 42/7, Zuhuruf, 43/3, Ahkâf, 46/12.

⁴⁴ Kırca, Celal, *Kur'ân ve Bilim*, Marifet Yayınları, İstanbul 1996, s. 22-23, 27; Derveze, *Kur'ânü'l-Mecid*, s. 125-140.

⁴⁵ Nahl, 16/103.

⁴⁶ Âl-i İmrân, 3/138.

olmasına karşın, ilk muhatapları tarafından anlaşılmiş ve hayata geçirilmiştir.⁴⁷ Ancak her âyet, her zamanı ve muhatapı bir cihetiyle ilgilendirir. Kur'ân'ın daveti, özel değil geneldir. Anlamları da sınırlı değil, sınırsızdır. Bu sebeple Kur'ân'ın anlamlarını, onun indirildiği sırada Arapların ulaştığı ilmî seviyeye tahsis etmek mümkün değildir. Bu yüzden Kur'ân'ın muciz olmasının anlamı, lafzının güzelliğinde ve manalarının çokluğundadır. Kur'ânî kavramlarla ifade edilen anlamların anlaşılmasında, anlayışların her devirde değişik olması, makul bir iştir.⁴⁸ Kur'ân-ı Kerim'i dikkatle inceleyen, temel işlev ve hükümlerini tetkik eden bir kişi, onun sadece indirildiği Arap toplumuna değil, kıyamete kadar gelecek olan tüm fert ve toplumlara hitap ettiğini, insanların ferdî ve toplumsal temel ihtiyaç ve sorunlarına cevap verebilecek nitelikte olduğunu görecektir.⁴⁹ Onda yer alan herhangi bir konuda bilgi edinmek ve hükme varabilmek için çoğunlukla Kur'ân'ın tamamını gözden geçirmek gerekebilir. Süreler de, ayrı ayrı konu bütünlüğüne göre tanzim edilmiş değildir. Bazı süreler birden çok konuyu ihtiva edebilir. Hatta Kur'ân'ın tek tek her âyeti veya aynı anda indirilen âyet toplulukları, hangi taraftan bakılırsa, farklı bir renk ve görüntü veren kristal gibi, bakana ve bakış açısına göre farklı manalar arz eder ve önemli bilgiler verir. Mesela: “*Yiyiniz, içiniz; fakat israf etmeyiniz. Çünkü Allah israf edenleri sevmez.*”⁵⁰ meâlindeki âyette zımnen, 1- Tevhid akidesi, 2- Ahkâm, 3- Ahlâk, 4- Ekonomi, 5- Sıhhati koruma gibi birçok konuya aynı anda yer verilmiştir.⁵¹ Kur'ân, hem kendisine inananlar, hem de inanmayanlar tarafından farklı şekilde değerlendirilmiştir. İnananlar onu öncelikle bir inanç objesi, sonra da bilgi objesi olarak kabul ederler. Bir başka ifade ile Kur'ân, inanan her birey için, hem ontolojik hem de epistemolojik bakımdan bir gerçekliği temsil eder. O'nun inanç objesi olması gerçeği, Allah'ın sözü, ilahi kelimelerden kaynaklanmaktadır. Yani Kur'ân-ı Kerim'le yalnız Müslümanlar değil, Müslüman olmayanlar da meşgul olmuşlar ve hâlâ da meşgul olmaktadır. Kur'ân'ın hem inanç hem de bilgi objesi olması, onun anlaşılması ve yorumlanmasını zorunlu hale getirmektedir ki, zaten Kur'ân birçok âyette kendisinin tedebbür edilmesini⁵² istemektedir. Tedebbür emri şunu göstermektedir; Kur'ân'ı, bilginin kaynağı açısından ele aldığımızda, vahye bağlı bilgi kaynağı olarak ona iman etmemiz gerekirken, bilgi objesi olarak ele alındığında onu anlamaya ve yorumlamaya çalışmak gerekmektedir.⁵³

İnsanın bilgi vasıtaları beş duyu ile sınırlı değildir. Doğru bilgiye ulaşmak için kullanacağı her imkân, insan için bilgi vasıtasıdır. Olaylar üzerinde düşünmesi, okuduğu ve duyduğu fikirlerin doğruluğunu araştırması gibi şeyler bu cümledendir.⁵⁴ Kur'ân-ı Kerim insandan, doğru bilgiye ulaşabilmesi için bütün bu bilgi edinme yollarını doğru ve etkin bir şekilde kullanmasını istemektedir.⁵⁵

2.2. Estetik

Estetik Grekçe'de, “duyum, duyulur algı” manasına gelen “aisthesis”, yahut “duyu ile algılamak” anlamındaki “aishanesthai”den gelir.⁵⁶ Aslı Yunanca olan ve sanattaki güzellik için kullanılan estetik

⁴⁷ Cebeci, Lütfullah, “Kur'ân'ın Anlaşılmasına Doğru”, *Zaman Gazetesi Yayınları*, İstanbul 1989, s. 143.

⁴⁸ Aşur, Muhammed Tahir b. *Tefsîrû't-Tahrîr ve 't-Tenvîr*, Tunus 1997, I/144-145.

⁴⁹ Duman, *Nüzul*, s. 115-116.

⁵⁰ A'râf, 7/31.

⁵¹ Duman, *Nüzul*, s. 110.

⁵² Nisâ, 4/82; Muhammed, 47/24, Bakara, 2/221, 242, Yûsuf, 12/2; Nûr, 24/21; Sâd, 38/29.

⁵³ Kırca, Celal, “Kur'ân ve Tabii Bilimler”, *Kur'ân ve Tefsîr Araştırmaları I*, İSAV. Ensar Neşriyat, İstanbul 2000, s. 183-185.

⁵⁴ Özsoy, Ömer-Güler, İlhami, *Konularına Göre Kur'ân*, Fecr Yayınları, Ankara 2001, s. 81-82; Altıntaş, Ramazan, *Kur'ân'da Hidayet ve Dalâlet*, REV Yayınları, Konya 1997, s. 124-129.

⁵⁵ Bakara, 2/31; Nisâ, 4/83; En'âm, 6/36, 50; Nahl, 16/78; İsrâ, 17/36; Hucurât, 49/6; Kamer, 54/17, 22, 32, 40; Müddessir, 74/54-55.

⁵⁶ Tunalı, İsmail, *Estetik*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1996, s. 13.

kelimesi, daha sonra çeşitli dillere girmiştir.⁵⁷ Konularının çoğu, insanları eski çağlardan beri meşgul etmekle birlikte, estetiğin bir bilgi dalının adı olması, Alexander G. Baumgarten'in *Aesthetica* (1750-1758) adlı eserinin yayımlanmasından sonradır. Kant da estetiği *Salt Akıl Eleştirisi*'nde "duyusallık", *Yargıgücünün Eleştirisi*'nde ise "sanat felsefesi" manasında kullanır.⁵⁸ Genellikle "güzelliğin bilimi" diye tarif edilmekle beraber, bu tarifin sınırlarını aşmış bir disiplin olan estetik, sanat eserinin yaratılması, bir varlık alanı olarak sanat eseri, sanat eseriyle ilişkileri açısından tabiat, sanat eserinin değerlendirilmesi (eleştirisi) ve zevk gibi konuları içine alan bir bilgi dalı ve sanat tarihi, sosyoloji, antropoloji, hatta biyoloji gibi ilimlerle ilişkisi bulunan bir felsefi ve psikolojik teoriler toplamıdır. Bu teoriler, kökleri Greko-Latin kültürüne uzanan bir dünya görüşüne dayandığı için estetik kelimesi, Batı kültürü dışında kalan kültürlerin sanat ve güzellik anlayışlarını açıklamakta yetersiz kalmaktadır. Özellikle İslâm sanatlarını izah ederken bütünüyle Batı sanatları ve felsefesi etrafında oluşmuş bir kavram çerçevesine atıfta bulunulduğu takdirde, yanlış sonuçlara ulaşılabilir.⁵⁹ Osmanlı aydınları, güzellik bilimi olarak anladıkları estetiği, *ilm-i hüsn* diye adlandırmayı düşünmüşlerdir. Estetik hakkında derli toplu ilk makaleleri yazan ve belli başlı estetik teorilerini gözden geçiren Hüseyin Cahit (Yalçın), bu bilime Türkçe'de *ilm-i ihsâsât* yahut *ilm-i hüsn* denilebileceğini söylerse de, bir yığın mantikî çıkarımdan sonra estetiğin güzel sanatlar felsefesi olduğu, dolayısıyla *hikmet-i bedâyi'* diye adlandırılabilir sonucuna varır. 1912'den sonra toplumda, Kur'ân'da geçen (Bakara 2/117; En'âm 6/101) ve Allah'ın yaratmasındaki eşsizliği ifade eden bedî' kelimesinden türetilen *bedüyyât* kullanılmaya başlanmış, daha sonra *estetik* yerleşmiştir.⁶⁰

3. Kur'ân'da İhsan Kavramı

"Hüsn/حسن" kelimesinden türemiş olan ihsan, bütün güzellikleri ve rağbet edilen şeyleri ifade eder. İhsan, güzellik, uygunluk, güzel olan şeyi en güzel şekilde yapmak anlamına gelmektedir. İhsan kavramı Kur'ân-ı Kerîm'de türevleriyle birlikte 155 defa geçmektedir.⁶¹ Makalemizin ana teması olan (إحسان) kalıbı, 12 âyette⁶² geçmektedir. (حسن) kalıbı 3 âyette,⁶³ (أحسن) kalıbı 21 âyette,⁶⁴ (حُسْن) kalıbı 14 âyette,⁶⁵ (حَسَن) kalıbı 50 âyette,⁶⁶ (حسنی) kalıbı da 18 âyette⁶⁷ geçmektedir.

"وَمَنْ أَحْسَنُ دِينًا مِمَّنْ أَسْلَمَ وَجْهَهُ لِلَّهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ وَاتَّبَعَ مِلَّةَ إِبْرَاهِيمَ حَنِيفًا وَاتَّخَذَ اللَّهُ إِبْرَاهِيمَ خَلِيلًا" / *Hangi insan, din yönünden, iyilik edici olarak yüzünü Allah'a teslim edip dosdoğru İbrahim dinine tâbi olandan daha güzel olabilir? Allah, İbrahim'i dost edinmişti.*"⁶⁸ âyetinde bildirildiği gibi ihsan sahibi olanlara Allah "Muhsin" diyerek övmektedir. Muhsin, güzellik sergileyen, güzel işleri layık oldukları bir şekilde

⁵⁷ Yazır, Mahmud Bedreddin, *Kalem Güzeli*, Ankara 1981, s. 91.

⁵⁸ Ayvazoğlu, "İlmu'l-Cemal", XXII/146.

⁵⁹ Batıda ve İslam dünyasında estetik tanımları ve görüşler hakkında geniş bilgi için bkz., Ayvazoğlu, "İlmu'l-Cemal", XXII/146-148; Mutluel, *Kur'ân ve Estetik*, s. 21-55.

⁶⁰ Ayvazoğlu, "İlmu'l-Cemal", XXII/146.

⁶¹ Abdülbâki, Muhammed Fuad, *Mu'cemü'l-Müfrehes li elfâzî'l-Kur'âni'l-Kerîm*, Mektebetü'l-İslâmiyye, İstanbul 1982, s. 202-204.

⁶² Bkz. Bakara, 2/83, 178, 229; Nisâ, 4/36, 62; En'âm, 6/151; Tevbe, 9/100; Nahl, 16/90; İsrâ, 17/23; Ahkâf, 46/15; Rahman, 55/60

⁶³ Nisâ, 4/69; Kehf, 18/31; Furkân, 25/76.

⁶⁴ (أحسن): En'âm, 6/154; Yusuf, 12/23, 100; Kehf, 18/30; Kasas, 28/77; Secde, 32/7; 40/64; Ğâfir, 40/64; Teğâbün, 64/3; Talak, 65/11; (أحسنتم): İsrâ, 17/7(2defâ); (أحسنوا): Âl-i İmrân, 3/172; Mâide, 5/93; Yûnus, 107/26; Nahl, 16/30; Zümer, 39/10; Necm, 53/31; (تحسنوا): Nisâ, 4/128; (يحسنون): Kehf, 18/104; (أحسن): Kasas, 28/77; (أحسنوا): Bakara, 2/195.

⁶⁵ Mesela bkz: Bakara, 2/83; Âl-i İmrân, 3/14, 148, 195; Sâd, 38/25, 40, 49. Abdülbâki, *Mu'cem*, s. 202.

⁶⁶ Mesela bkz: Bakara, 2/201, 245; Âl-i İmrân, 3/37; Mâide, 5/12; A'râf, 7/168; Abdülbâki, *Mu'cem*, s. 202-203.

⁶⁷ Mesela bkz: Nisâ, 4/95; A'râf, 7/137, 180; Tevbe, 9/52, 107; Hadîd, 57/10. Abdülbâki, *Mu'cem*, s. 203.

⁶⁸ Nisâ, 4/125.

yapan, bol bol ihsanda bulunan demektir.⁶⁹ Allah ihsan sahibi olan muhsinlerle beraberdir, onları sever, onları korur, onlara dünya ve ahirette iyilikler verir.⁷⁰ İhsan aynı zamanda Allah'ı görüyor gibi *ibadet* etmektir. Meşhur Cibrîl hadisinde Hz. Peygamber (sav) ihsanı şöyle tarif etmiştir. “Allah’a O’nu görüyormuşçasına ibadet etmendir. Her ne kadar sen O’nu görmüyorsan bile O seni görüyor.”⁷¹ Burada bizzat Allah'ı görmek değil, Allah'ın sıfatlarını ve azametini göz önünde bulundurmaya kastedilmektedir. Mü’min ibadetini ihsan üzere, yani en güzel şekilde, ibadetin amacına ve hikmetlerine uygun bir şekilde yapar. Bu da Allah'ı görüyor gibi bir duygu içerisinde olmakla mümkündür.⁷² Hadisteki ihsan kavramı, “ibadeti en güzel biçimde yapma” anlamında özel bir terim olarak kullanılmıştır. Ancak terim daha genel anlamda bütün işlerin en hayırlı ve en güzelini yapma anlamına gelmektedir. Kur’ân’da bu şekilde iyilikler yapanlar, “Muhsinler/ihsan sahipleri” şeklinde nitelenerek övülmüşlerdir.⁷³

4. Kur’ân’da Estetikle İlgili Kavramlar

Öncelikle Kur’ân’ın “dünyaya” indirildiğini göz önünde tutarak onu, dünya, dünyanın gerçekleri ve ilkeleri açısından anlamak, ona göre değerlendirmek durumunda olduğumuzu ifade edelim. İslam dünyasında yaşayan sosyal bilimciler, ‘evrensel nitelikte’ olduğu ileri sürülen bilgi ve verileri, dikkatle, ince eleleyip sık dokuyarak incelemelidir. Bu incelemenin yanında, kendi kültürel çevrelerinin inanç ve değerlerinin, insana, insan davranışlarına dair verilerini ve etkilerini araştırarak, sürekli bir karşılaştırma ve doğrulama faaliyetinde bulunmaları gerekmektedir. Kur’ân mesajı ve metodu, bu mesajı sunarken ortaya koyduğu metodun gereği olarak, doğrudan atıfta bulunduğu tarihsel olaylarla sınırlı değil, bilakis sürekli bir ilkenin geçerliliğini⁷⁴ taşımaktadır. Kur’ân ve Sünnet mesajları, telaffuz edildiği dönemde ortaya konulan anlam ve değerlerin yanında, evrensel niteliklerle dolu, evrensel bir payda oluşturan değer ve delâletlere⁷⁵ sahiptirler. Bu açıdan tebliğimizde, ihsan kavramının estetikle ilişkisine bu açıdan bakmaya çalıştığımızı ifade edelim. Kur’ân-ı Kerîm’de süs ve güzellikle ilgili birçok kelime yer almaktadır. Tebliğimizde bunlardan hüsn, cemâl/cemîl, tayyib, ziynet, latîf, ibdâ, esmâü’l-hüsnâ, ahsenü’l-kasas gibi kelimelerin geçtiği yerler ve anlamları hakkında kısa bilgiler vereceğiz.

4.1.Hüsn

Hüsün (hüsn) “güzel olmak” anlamında masdar, “güzellik, rağbet edilen ve sevilen şey” anlamında, isim olarak kullanılır. Çoğulu mehâsindir. Karşıtı olan kubuh (kubh) ise “çirkin olmak” ve “çirkinlik, nefret edilen şey” manasında masdar-isimdir çoğulu mekâbihdir.⁷⁶ Râgıb el-İsfahânî hüsün kelimesini “güzel olan, rağbet edilen şey” diye tanımladıktan sonra, bir şeye akıl, duygu (hevâ) veya duygu (his) yönünden olmak üzere üç şekilde güzellik değeri yüklenebileceğini, ancak halk dilinde hüsün kelimesinin genellikle göze hitap eden güzellik için kullanıldığını, buna karşılık Kur’ân-ı Kerîm’de

⁶⁹ Ece, Hüseyin K. *İslam’ın Temel Kavramları*, Beyan Yayınları, İstanbul 2000, s. 294.

⁷⁰ Mesela bkz. Bakara, 2/195; Mâide, 5/13, 85, 93; A’râf, 7/57; Tevbe, 9/120; Ankebût, 29/69.

⁷¹ Müslim b. Haccac, *Sahîhu Müslim*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1413/1992, İmân 1, 5; Buhârî, Muhammed b. İsmail, *Sahîhi Buhârî*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1413/1992, İmân 37; Tirmîzî, Muhammed b. İsa, *Sünenü Tirmîzî*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1413/1992, İmân 4; Ebû Dâvûd, Süleyman b. Eş’as, *Sünenü Ebî Dâvûd*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1413/1992, Sünnet 16; Nesâî, Ahmed b. Şuayb, *Sünenü Nesâî*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1413/1992, Mevâkîf 6.

⁷² Ece, *İslam’ın Temel Kavramları*, s. 294.

⁷³ Çağrıncı, Mustafa, “İhsan”, *İslam’da İnanç İbadet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi*, ed. İ. Kâfi Dönmez, MÜİFV. Yayınları, İstanbul 2006, II/893.

⁷⁴ Esed, Muhammed, *Kur’ân Mesajı Meal-Tefsir*, çev. Cahit Koytak, Ahmet Ertürk, İşaret Yayınları, İstanbul 1999, I/323.

⁷⁵ Kılıç, Sadık, *İslâm’da Sembolik Dil*, İnsan Yayınları, İstanbul 1995, s. 184.

⁷⁶ İbn Manzûr, Cemaluddin Muhammed b. Mükerrrem, *Lisânü’l-Arab*, Thk. Ali Şîrî, Beyrut, 1408/1988, X/877.

aynı kelimenin çoğunlukla kalp gözünün (basîret) güzel kabul ettiği şeyi ifade ettiğini belirtir. Buna göre hüsün, günlük dilde estetik bir kavram, Kur'ân dilinde bir ahlâk terimi olarak kullanılmaktadır. *Hüsn* sıfatı fizikî görünüm, varlıklar, olaylar ve ahlâkî özellikler hakkında kullanılmıştır. Bu bakımdan akıl, nefis ya da duyarların hoş gördüğü her şeye hasen (güzel) denebilir.⁷⁷ Râğıb el-İsfahânî'ye göre hasenin zıddı olan *kabîh* ise, “gözün beğenmediği maddî şeylerle, duygusal olarak insanı rahatsız eden davranış ve haller” anlamına gelir; *kabîh* ile benzer bir anlam ifade eden *seyyie* ise nesnelere nitelemekten çok insanlar arasındaki ilişkilerin ahlâkî değerini belirtmek için kullanılır⁷⁸ İbnü'l-Cevzî de Kur'ân'da, güzelliğinde eksiklik bulunmayan şeylerin yanı sıra iyiliği kötülüğünden daha çok olan şeylere *hasene*, bunların karşıtına da *seyyie* denildiğini ve bu iki tabirin “tevhid-şirk, zafer-hezimet, bolluk-kıtlık, âfiyet-belâ, iyi söz-kötü söz, iyi iş-kötü iş” manalarında kullanıldığını kaydeder⁷⁹ Hüsün ve kubuh, İslâmî literatürde estetik anlamdan çok eylemlerin ahlâkî ve dinî değerini belirtir. Bu sebeple Türkçe'de “güzel” ve “çirkin” kelimeleri daha ziyade estetik değerleri ifade ettiğinden kelâm, ahlâk ve usûl-i fıkıh terimi olarak hüsün ve kubhu yerine göre “iyilik-kötülük, dünya ve âhiret hayatı açısından fayda-zarar” diye ifade etmek daha isabetli görünmektedir.⁸⁰

4.2. Cemâl/Cemîl

Sözlükte “güzellik” anlamına gelen cemâl kelimesi, sanat felsefesi terimi olarak genellikle eşya ve olgularda varlığı hissedilen ve insan ruhunda beğenme, hoşlanma, zevk alma gibi olumlu duygular ve yargılar doğuran nitelikleri ifade eder. *İlmü'l-cemâl* ise “güzellik bilimi” demek olup güzelliğin mahiyeti, ilkeleri, sanatla ilgili değer yargıları, güzellik teorileri gibi konuları araştıran estetik kelimesinin çağdaş Arapça'daki karşılığıdır. Arapça'da estetik karşılığında ilmü'l-cemâlin yanında *el-cemâliyyât*, *felsefetü'l-cemâl*, *felsefetü'l-fen* gibi tabirler de kullanılmaktadır.⁸¹ *Cemâl*, güzelliğin “yüksek düzeyde olması” anlamındadır. Bu da, biri insanın kendine mahsus olan, ruhunda, bedeninde yahut fiillerindeki güzellik; diğeri bir varlıktan başkasına ulaşan güzellik şeklinde iki kısma ayrılmaktadır.⁸² Âlemdeki bütün güzellikler, Allah'ın cemâl sıfatının tecellileridir. Nitekim bir hadiste, “Allah güzeldir, güzelliği sever”⁸³ buyurularak bütün güzelliklerin kaynağının Allah olduğuna işaret edilmiştir. Buna göre, Allah'ın yeryüzünde halife kıldığını (Bakara 2/30) ve en güzel şekilde yarattığını (İnfitâr 82/7-8; Tîn 95/4) bildirdiği insanın, güzelliği ve ziyneti sevmesinin tabii karşılanması gerekir. Ancak insanın bu konudaki tutumunu belirlemede, var oluşundaki eksikliğin, mükemmeli aramasının ve ilâve süslerle bu eksikliği gidermeye çalışmasının etkili olduğu, dolayısıyla bazen tabii güzellikleri bozup, güzeli çirkinleştirmeye yönelebildiği belirtilmelidir. Bu sebeple kişinin yaratılış amacına ve özelliklerine uygun bazı süslenme biçimleri helâl ve dinen makbul sayılırken, yaratıcının beğendiği güzellikleri nefsin ve şeytanın hoşlandıklarıyla değiştirme şeklindeki süslenmeler yasaklanmış, Allah'a ait olan yaratılışın, süslenme amacıyla da olsa bozulması, şeytanın fiilleri arasında sayılmıştır.⁸⁴ Giyim kuşam hususunda temiz olmanın yanında, düzgün ve güzel görünmeyi de önemseyen Hz. Peygamber, bir yere gönderilen görevliler heyetinin üst başlarını

⁷⁷ İsfahânî, Ebi'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed Rağıb, *el-Müfredât fî Garibi'l-Kur'ân*, Thk. Muhammed Seyyid Keylânî, Dârü'l-Mârifet, Beyrut tsz., s. 118

⁷⁸ İsfahânî, *Müfredât*, s. 253.

⁷⁹ İbnü'l-Cevzî, Ebu'l-Ferec b. Abdurrahman b. Ali, *Nüzhetü'l-A'yuni'n-Nevâzir fî İlmü'l-Vücûh ve'n-Nezâir*, thk. Muhammed Abdulkerim Kazım er-Râzî, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 1407/1987, s. 259-260.

⁸⁰ Çelebi, İlyas, “Hüsün ve Kubuh”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 1999, XIX/59

⁸¹ Ayvazoğlu, “İlmü'l-Cemal”, XXII/146.

⁸² İsfahânî, *Müfredât*, s. 97.

⁸³ Müslim, İmân, 147

⁸⁴ Bkz. Nisâ 4/118-119; Buhârî, Tefsîr, 59/4.

düzeltilmelerini ve süslenmelerini isteyip bu açıdan kendisinin örnek alınmasını tavsiye ederken, “Çünkü Allah çirkinliği ve bilerek çirkin görünmeyi sevmez”⁸⁵ buyurmuştur.⁸⁶

4.3. Tayyib

Tayyib kelimesi, temiz ve yararlı olduğu için insan tabiatına hoş gelen, aklın ve dinin benimsediği şeyler hakkında kullanılan bir Kur’ân tabiridir. Sözlükte “hoş ve lezzetli olmak” anlamındaki tîb (tâb) kökünden türeyen *tayyib*, duyuların ve nefsin haz aldığı, güzel, hoş ve lezzetli bulunduğu şeyleri ifade eder. Kelime, *tayyibât* şeklinde çoğul sığasıyla yer aldığı Tahiyât’ta “samimi dua, ibadet ve güzel söz” manasına gelmektedir.⁸⁷ Buradan hareketle kelimemiz, “güzel söz, verimli temiz toprak, iffetli kadın, güvenli şehir, güzel koku, lezzetli yemek, temiz su, asil aile, meşrû kazanç”⁸⁸ vb. anlamlarda kullanılmaktadır. *Tayyib* kelimesinin karşıtı, kötü, pis, iğrenç ve zararlı şey anlamındaki *habîs*’tir. Râğıb el-İsfahânî dinî anlamıyla “*tayyib*” kelimesini, “meşrû yollarla elde edilen ve cevaz sınırları içinde kalınarak tüketilen yiyecek”, mecâzî olarak da “bilgisizlik ve fâsıklıktan, çirkin fiillerden arınıp bilgi, iman ve erdemli davranışlarla bezenen kişi”⁸⁹ diye de tarif etmektedir. Kur’ân-ı Kerîm’de elli yerde geçen tîb kökünden, türevlerin kırk altısı *tayyib*, *tayyibe* ve bunların çoğulları şeklinde olup⁹⁰ bağlamlarına veya sıfat yapıldıkları kelimelere ya da izâfe edildikleri yan cümleciklere göre farklı anlamlarda kullanıldığı görülmektedir. Bu anlamların bazıları Kur’ân’da şöyle ifade edilmiştir. Kıymetli mal (Nisâ 4/2), verimli toprak (A’râf 7/58), temiz toprak (Nisâ 4/43; Mâide 5/6), güvenli şehir (Sebe’ 34/15), helâl veya temiz, lezzetli şeyler (Bakara 2/57, 168, 172, 267; Mâide 5/87, 88; A’râf 7/32), şer’î usullere göre boğazlanmış eti helâl hayvanlar (Mâide 5/4, 5), maddî ve mânevî imkânlar ya da zevk ve eğlenceler (Ahkâf 46/20), görkemli konutlar (Tevbe 9/72; Saf 61/12), yelkenli gemileri yürüten hafif rüzgâr (Yûnus 10/22), mümin veya doğru inanç ve iyi işler (Âl-i İmrân 3/179; Mâide 5/100), edepli ve saygılı evlât (Âl-i İmrân 3/38), güzel söz (Hac 22/24; Fâtır 35/10), ferahlık veren selâm (Nûr 24/61), huzurlu ve mutlu hayat (Nahl 16/97). Hadislerde de benzer anlamlarda geçen *tayyib* kelimesi, daha çok helâl, temiz ve meşrû kazançlar için kullanılmıştır.⁹¹ *Tayyib* kelimesi, Kur’ân’da bazı nesnelere tabiatındaki temizliği, güzelliği ve hoşluğu anlattığı gibi mecazen doğru inancı, güzel sözleri ve iyi işleri dolayısıyla erdemli insanları da ifade eder. Bir âyette, “*Güzel sözler/erdemli davranışlar edepli insanlara, edepli insanlar da güzel sözlere/erdemli davranışlara yakıştır*” (Nûr 24/26) buyurulmuştur.⁹² Yine, “*Allah sonunda kötüyü (habîs) iyiden ayıracaktır*” (Âl-i İmrân 3/179); “*Kötünün çokluğu seni şaşırsa da kötü ile iyi asla bir olmaz*” (Mâide 5/100) gibi âyetlerde *tayyib* kelimesi, samimi mümin veya onun sahip olduğu bilgi, doğru inanç, doğruluk ve iyilik gibi değerleri; *habîs* de münafık ve kâfirleri yahut bilgisizlik, inkâr, yanlış inanç, bozgunculuk ve isyan gibi kötülükleri ifade etmektedir. Kur’ân’da doğru bilgiden (vahiy) feyiz alıp erdemli davranışlar ortaya koyan ihlâs sahibi mümin, yağmuru alınca canlanıp faydalı ürünler veren verimli toprağa, kâfir ve münafık da ancak çer çöp bitiren çorak toprağa benzetilirken, *tayyib* ve *habîs* kelimeleri kullanılır (A’râf 7/58). “Kelime-i *tayyibe*” ile ifade edilen ve müminin kalbinde kök salıp erdemli davranışlar halinde dışa vuran kelime-i tevhid, görünüşü, kokusu, meyvesinin tadı ve faydası bakımından kökleri

⁸⁵ Ebû Dâvûd, Libâs, 25.

⁸⁶ Beşer, Faruk, “Süslenme”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 2010, XXXVIII/178-180.

⁸⁷ Müslim, Salât, 62; Nesâî, Tatbik, 101, 102.

⁸⁸ İbn Manzûr, *Lisânü’l-Arab*, XXX/2731.

⁸⁹ İsfahânî, *Müfredât*, s. 309.

⁹⁰ Abdülbâki, *Mu’cem*, s. 432.

⁹¹ Hadislerde geçtiği anlamlar için bkz. Akyüz, *Nebevi Öğretide Estetik Anlayış*, s. 69-70.

⁹² Yerinde Âdem, “*Tayyib*”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 2011, XL/196-197.

yerin derinliklerine uzanan, dalları ise göklere yayılan ve her mevsim meyve veren faydalı ağaca benzetilir (İbrâhîm 14/24). Kelime-i tayyibe, tesbih, tekbir ve hamd gibi sözler; Kur’ân tilâveti, dua, zikir ve niyaz, iyiliği emredip, kötülükten sakındırma, insana mutluluk vererek onu ruhî bakımdan rahatlatan her türlü söz olarak da açıklanmış, Kur’ân’da güzel sözün Allah katında karşılık göreceği belirtilmiştir (Fâtır 35/10). Kur’ân’da kişiye esenlik dileği içermesi bakımından tayyibe şeklinde nitelendirilen selâmlaşma teşvik edilir (Nûr 24/61). Bu da sosyal hayatta kin, düşmanlık ve kıskançlık gibi duygular yerine sevgi, kardeşlik ve yardımlaşma ruhunun yerleşmesinin arzu edildiğini gösterir. Bu bağlamda, yalnız mutlulukların yaşanacağı ve güzelliklerin bulunacağı esenlik yurdu cennette, çirkin söz ve davranışlara yer olmadığı, cennet ehlinin birbirine hep esenlik dileyip, bu mutlu hayat için rablerine şükredeceği belirtilir (Hac 22/24). “*O Peygamber temiz olan şeyleri helâl, pis olan şeyleri haram kıl*” (A’râf 7/157) âyetinde yer alan, *tayyibât* ve *habâis* kelimeleri, nesnelere doğasındaki temizlik ve kirliliğe işaret eder. Bu âyet, bir taraftan Resûlullah’ın dinen temiz veya pis sayılan şeyleri belirlemede yetkili kılındığına işaret ederken, diğer taraftan İslâm’da helâl kabul edilen yiyeceklerin, aynı zamanda insan tabiatına ve zevk-i selime uygun, temiz ve lezzetli olduğunu gösterir⁹³ Öte yandan peygamberlere ve müminlere temiz gıdalarla beslenip iyi işler yapmalarının emredilmesi (Bakara 2/172; Mü’minûn 23/51), ayrıca “*Biz insanları şerefli kıldık. Kendilerini iyi ve temiz şeylerle rızıklandırdık*” (İsrâ 17/70); “*Allah size şekil verip şekillerinizi güzel kıldı, size temiz şeyleri rızık yaptı*” (Mü’min 40/64) meâlindeki âyetler, insanın yaratılıştan sahip kılındığı mânevî üstünlük ve fiziksel güzellikleri koruyabilmesi için tabiatına uygun temiz yiyeceklerle beslenmesinin önemine işaret eder. Her konuda orta yolu temsil eden İslâmiyet, bir yiyeceğin dinen helâl sayılabilmesi için onun, özü itibarıyla temiz ve zararsız olması yanında meşrû yollarla elde edilmesi ve hazırlanmasında şer’î usullere riayet edilmesini de şart koşar (Mâide 5/3-5). “*Allah’ın size helâl kıldığı temiz ve lezzetli yiyecekleri kendinize haram kılmayın*” (Mâide 5/87) âyetinde, tayyibât kelimesiyle bazı yiyeceklerdeki tat ve lezzet verici özelliğe vurgu yapılmaktadır. Âyet aynı zamanda dinen yasaklanmayan lezzetli yemekler yemenin, mubah zevk ve eğlencelerden yararlanmanın, takvâ ve fazilete aykırı olmadığını gösterir. Nitekim “*Allah tayyibdir, ancak tayyib olan hayrı kabul eder*”⁹⁴ buyuran⁹⁵ Hz. Peygamber’in de, her şeyin en iyisini ve en güzelini sevdiği⁹⁶, kendisine hediye edilen güzel, temiz ve lezzetli şeyleri zühd adına reddetmediği⁹⁷ belirtilmiştir.

4.4. Ziyinet

Kişinin süslerden ve zarafet kazandırıcı maddî-mânevî unsurlardan yararlanarak kendini daha güzel ve hoş duruma getirmesini ifade eden süslenme, Arapça’da *tezeyyün* ve *tecemmül* kelimeleriyle karşılır. Türkçe’de daha çok “süs” anlamıyla kullanılan *ziyinet/zînet* “bir şeyi takıyla, elbiseyle veya şekil verme yoluyla güzelleştirmek” demektir. Râgıb el-İsfahânî’ye göre gerçek ziyinet, insanı dünyada ve âhirette çirkinliklerden koruyan süstür; insanı sadece bazı durumlarda ve belli şartlarda güzel gösteren süsler ise geçici ziyinetlerdir. Genel anlamda ziyinet; ilim ve doğru inanç gibi ruhanî ziyinet, fizikî güç ve boylu boslu olma gibi bedenî ziyinet, mal ve makam gibi hâricî ziyinet⁹⁸ şeklinde üç kısma ayrılmaktadır. Kur’ân’da ziyinet ve aynı kökten türeyen kelimeler, gerek maddî, gerekse mânevî anlamda süsü ve süslenmeyi anlatmak üzere kullanılmıştır. Mesela namaza hazırlık amacıyla veya mescide girmek için güzelce giyinilmesi istenirken, “*Ziyinetinizi takının*” (A’râf 7/31); Kârûn’un

⁹³ Râzî, Fahrüddin, *et-Tefsîru’l-Kebîr*, Daru İhyâi’t-Türâsi’l-Arabî, Beyrut tsz. V/380-381.

⁹⁴ Müslim, Zekât, 64; Tirmîzî, Tefsîr, 3.

⁹⁵ Yerinde, “Tayyib”, XL/196-197.

⁹⁶ Ahmed b. Hanbel, *Müsnedü Ahmed b. Hanbel*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1413/1992, I/ 20, 276, 349.

⁹⁷ Buhârî, Hibe, 9; Libâs, 80

⁹⁸ İsfahanî, *Müfredât*, s. 218.

zenginlikten kaynaklanan bir ihtişam içinde kavminin karşısına çıktığı anlatılırken “ziyneti içinde” (Kasas 28/79); Allah’ın kulları için yaratıp yasaklamadığı elbise veya her türlü maddî süsten söz edilirken⁹⁹ “zînetallah” (A’râf 7/32) ifadeleri geçmektedir. Başka âyetlerde de yıldızlar, yeryüzünün süsleyen her şey, dünya hayatı, saltanat ve hâkimiyet, mal ve çocuklar, binek hayvanları, altın, gümüş vb. takılar, el ve yüzde bulunan süs, ayrıca vücut güzelliği, ziynet diye adlandırılmış ve Firavun zamanında kutlanan bayram günü “yevmü’z-zîne” (Yûnus 10/88; Nahl 16/8; Kehf 18/7, 46; Tâhâ 20/59, 87; Nûr 24/31; Sâffât 37/6; Hadîd 57/ 20) olarak anılmıştır. Hadislerde de ziynet kelimesi ve türevleri maddî ve mânevî süs ve güzellikler için kullanılmıştır. Hz. Peygamber, “Allah ’ım! Bizi iman süsüyle süsle!”¹⁰⁰ diye dua etmiş, başka bir hadiste, “Kur’ân’ı seslerinizle süsleyin”¹⁰¹ buyurmuştur.

102

4.5. Latîf

Sözlükte, “nazik ve merhametli davranmak, iyi muamele etmek” anlamındaki “lutf” kökünden sıfat olan *latîf* kelimesi, “nazik ve yumuşak davranan, yumuşaklıkla muamele eden” demektir. Aynı kelime letâfet kökünden türemiş kabul edilerek, “ince ve şeffaf, küçük ve hacimsiz olan” manasında da kullanılmaktadır. Latîf Allah’ın isimlerinden biri olarak “fillerini rıfk ile gerçekleştiren, kullarına iyilik ve merhamet eden, yaratılmışların ihtiyacını en ince noktasına kadar bilip sezilmez yollarla karşılayan, zâtı, duyularla algılanamayan, en gizli ve ince hususları dahi bilen” anlamlarına gelmektedir.¹⁰³ Latîf ismi Kur’ân-ı Kerîm’in yedi yerinde geçmektedir.¹⁰⁴ Her ne kadar bazı âlimler tarafından latifte, “lütuf ve ihsanda bulunma” manasının ağır bastığı söylene de, Kur’ân’daki bütün kullanılışlarında, “hiç kimse tarafından bilinip sezilemeyen en ince noktalara vâkıf olma” anlamının hâkim olduğu görülmektedir.¹⁰⁵

4.6. İbdâ

Kur’ân-ı Kerîm’de evrenin yaratılışıyla ilgili iki âyette (Bakara 2/117; En’âm 6/101) Allah’ın yaratıcılığı, “bedîu’s-semâvâti ve’l-arz” şeklinde ifade edilmiştir. Müfessirler genellikle buradaki bedî’ kelimesinin “mübdî” anlamına geldiğini belirtmiş, bu kelimenin masdarı olan “ibdâ”ı da “ilk defa vücuda getirme, eşsiz ve örneksiz yaratma” şeklinde açıklamışlardır¹⁰⁶ İslâmî kaynaklarda yaratmayla ilgili kelimeler arasında geçen ibdâ’, “yapmak, inşa etmek, ihdas etmek; başlamak, ilk olmak” anlamlarındaki bed’ kökünden masdardır. *İbdâ’* Allah’a nisbet edildiğinde, “önceden bir örneği olmadan bir şeyi yaratmak”¹⁰⁷; “alete, maddeye, zamana ve mekâna bağlı kalmadan bir şeye varlık kazandırmak”; “bir şeyi yoktan var etmek, bir şeyden başka bir şey oluşturmak” gibi farklı anlamlarda¹⁰⁸ tarif edilmiştir. Aynı kökten bedî’ Allah’ın isimlerindedir. “Benzersiz yaratmak, her bir varlığı fiilen meydana getirmek, açığa çıkarmak” şeklinde açıklanan ber’ kelimesinin, halktan farklı

⁹⁹ Râzî, *Tefsîr-i Kebîr*, V/229.

¹⁰⁰ Nesâî, *Sehiv*, 62

¹⁰¹ Ebû Dâvûd, *Vitir*, 20

¹⁰² Beşer, “Süslenme”, XXXVIII/178-180.

¹⁰³ İbn Manzûr, *Lisânü’l-Arab*, XLV/4036; İsfahanî, *Müfredât*, s. 450.

¹⁰⁴ Abdülbâki, *Mu’cem*, s. 647.

¹⁰⁵ Topaloğlu, Bekir, “Latîf”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 2003, XXVII/108-109.

¹⁰⁶ Mesela bk. Râzî, *Tefsîr-i Kebîr*, V/92.

¹⁰⁷ Cevherî, İsmail b. Hammad, *Sihâh*, Kahire 1956, “bd’a” md.; İbn Manzûr, *Lisânü’l-Arab*, III/229.

¹⁰⁸ İsfahanî, *Müfredât*, s. 38.

olarak özellikle canlıların yaratılması hakkında kullanıldığı¹⁰⁹ belirtilmektedir.¹¹⁰ Gerek bedî kelimesinin geçtiği âyetler ve Hz. Peygamber'in, "*Allah güzeldir, güzeli sever*"¹¹¹ meâlindeki hadisi gibi dinî naslar, gerekse Grek kültüründen gelen etkilerle İslâm düşüncesinde güzellik her şeyden önce ilâhî bir gerçeklik ve bir değer olarak ele alınmıştır.¹¹²

4.7. Esmâü'l-Hüsnâ

İsmin çoğulu olan *esmâ* ile "güzel, en güzel" anlamındaki *hüsnâ* kelimelerinden oluşan *esmâ-i hüsnâ* (el-esmâü'l-hüsnâ) terkihi, naslarda Allah'a nisbet edilen isimleri ifade etmektedir. Sadece Kur'an'da geçen ilâhî isimler yüzden fazladır; muhtelif hadislerde Allah'a nispet edilen başka isimler de mevcuttur. Esmâ-i hüsnâ terkihinin, geniş anlamıyla bunların hepsini kapsamakla birlikte, terim olarak, daha çok doksan dokuz ismi içerdiği kabul edilmektedir. *Esmâ-i hüsnâ* terkihinde yer alan hüsnâ kelimesi, "güzel" manasında sıfat veya "en güzel" anlamında ism-i tafdîl sayılmıştır.¹¹³ Fahreddin Râzî, hüsnânın bu manalarından Allah'a ait olanları zikretmekle yetinerek O'nun hakkında kullanılacak güzel kavramının kemal ve celâl niteliklerini dile getirdiğini¹¹⁴ ifade etmiştir.¹¹⁵

4.8. En güzel kıssa

"*Ahsenü'l-Kasas/أحسن القصص*", Hz. Yûsuf'un Kur'an-ı Kerîm'de anlatılan hayat hikâyesini ifade eden bir kavramdır. Yûsuf sûresinin üçüncü âyetinde geçen ahsenü'l-kasas terkihindeki kasas kelimesi, "hikâye etmek" manasında masdardır. Buna göre ahsenü'l-kasas "en güzel anlatış" demektir. Ancak masdarlar mef'ul yerine de kullanıldığından ahsenü'l-kasas terkihi, "kıssaların en güzeli" manasını da ifade eder. Hz. Yûsuf'un kıssası, hem yalnızca bir sûrede anlatılması, hem de bütün tafsilâtıyla anlatılması bakımından, diğer peygamber kıssalarına göre farklılık arz etmektedir. Bu kıssaya "ahsenü'l-kasas" denmesi konusunda âlimler, çeşitli görüşler ileri sürmüşlerdir. Kur'an-ı Kerîm'de hiçbir kıssanın bu kadar ibret ve hikmet ihtiva etmemesi veya Hz. Yûsuf'un, kardeşlerinin eziyetlerine sabretmesi, onları affederek kendilerine iyilikte ve güzel muamelede bulunması yahut da kıssanın melekler, insan, cin, şeytan ve hayvanlar gibi her türlü varlık ile peygamberler, sâlihler, âlimler, cahiller, erkek ve kadınlar gibi birçok insan tipini ve bunların davranışlarını ele alması; tevhid, fıkıh, siyer, idare, siyaset, iktisat ve muâşeret gibi din ve dünya işleriyle ilgili temel konuları işlemesi sebebiyle "en güzel kıssa" şeklinde adlandırılmış olacağı ileri sürülmüştür. Bazı âlimler de bu tabirdeki "en güzel" ifadesinin "çok ilgi çekici" manasında olduğunu belirtmişlerdir.¹¹⁶ Sûs ve güzellikle ilgili açıklamaya çalıştığımız bu kelimelerden başka Kur'an-ı Kerîm'de, ni'me¹¹⁷, sürûr¹¹⁸, behce¹¹⁹,

¹⁰⁹ İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, III/239.

¹¹⁰ Çağrıci, Mustafa, "Yaratma", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 2013, XXXIII/325.

¹¹¹ Müslim, İmân, 147; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV/133, 134, 151.

¹¹² Ayvazoğlu, "İlmü'l-Cemal", XXII/146.

¹¹³ İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, X/877.

¹¹⁴ Râzî, *Tefsîr-i Kebîr*, V/412.

¹¹⁵ Topaloğlu, Bekir, "Esmâ-i Hüsnâ", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 1995, XI/404-405.

¹¹⁶ Kırcı, Celal, "Ahsenü'l-Kasas", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 1989, II/178.

¹¹⁷ Arapça'da övme için kullanılan ve "ne de güzel" anlamına gelen kelime, Kur'an'da 16 ayette geçmektedir. Bkz., Abdülbâki, *Mu'cem*, s. 709.

¹¹⁸ Kur'an özellikle hayvanlardaki güzelliği ve onlardan alınan zevki, süruru beraber zikreder. Bkz., Bakara, 2/67-69; Nahl, 16/6.

¹¹⁹ Bitkinin renginin güzelliğini ve canlılığını ifade eden *behcet*, "güzel ve canlı" anlamındaki *behic* Kur'an'da üç ayette geçmektedir. Bkz., Hac suresi 22/5; Neml 27/60; Kâf 50/7.

taaccüb¹²⁰, huliyy¹²¹, zuhruf¹²² gibi farklı kelimeler yer almaktadır. Ancak çalışmanın sınırları düşünülerek, bunlar başka bir çalışmanın konusu olacaktır. Tebliğimizi sona erdirirken, şunları söyleyebiliriz. Kur'ân'ın çeşitli âyetlerinde güzellikten, refahtan, ihtişamdı ve çeşitli nimetlerin güzelliklerinden bahsedilmiştir. Bunlardan bir kaçını verecek olursak:

“Eti yenen büyük ve küçükbaş hayvanları da O yarattı. Onlarda sizin için soğuktan koruyucu şeyler ve başka yararlar vardır, ayrıca onlardan beslenirsiniz. Onlarda akşamları otlaktan getirirken, sabahları olatmaya salıverirken size sergiledikleri bir güzellik de vardır. Bu hayvanlar ancak kendinizi fazlasıyla yorarak ulaşabileceğiniz bir beldeye yüklerinizi taşır. Kuşkusuz rabbiniz çok şefkatli, çok merhametlidir. Binmeniz ve ziynet edinmeniz için atları, katırları, eşekleri de yarattı. O, sizin bilmediğiniz başka şeyler de yaratır” (Nahl, 16/5-8)

“Biz, kimlerin daha güzel amel edeceğini deneyelim diye yeryüzündeki her şeyi oranın süsü yaptık.” (Kehf, 18/7)

“Servet ve oğullar, dünya hayatının süsüdür; kalıcı olan iyi davranışlar ise rabbinin nezdinde hem sevapça daha hayırlı hem de ümit bağlamaya daha lâyıktır.” (Kehf, 18/46)

“Biz yakın semayı yıldızların güzelliğiyle bezedik.” (Saffat, 37/6)

Bütün bu âyetlerde estetiğe işaret vardır. Bu âyetleri dikkatle incelediğimiz zaman güzellik, nimetlerin güzellikleri, hayvanlardaki güzellik, insanların süslenmesi, güzel amel, dünyaya mahsus bir ziynet, dünya hayatının süsü ve benzeri ifadeleri görmekteyiz. Bu ifadelerin tümü güzellikten ve süsten bahsetmektedir. Bu ifadeler Kur'ân'ın estetiğe bakışını yansıtmaktadır. Başka âyetlerde de benzer ifadeler vardır. Bütün bu güzellikler insanlar içindir. Ancak insanoğlu bu güzelliklerden yararlanırken, haddini gözetmesi, azgınlığa, taşkınlığa, küfür ve inkâra düşmemesi icap eder.¹²³

Allah Teâlâ, Kur'ân'da, bu konuyu şu noktaya kadar vardırmıştır:

“De ki: “Allah'ın kulları için yarattığı süsü ve temiz rızıkları kim haram kıldı?” De ki: “Onlar dünya hayatında müminlere yaraşır; kıyamet gününde ise yalnız onlara mahsus olacaktır.” İşte bilen bir topluluk için âyetleri böyle açıklıyoruz.” (Araf,7/32)

Çalışma boyunca görüldüğü üzere insan, yalnızca düşünen, üreten ve inanan bir varlık değil, aynı zamanda sanat eseri meydana getiren bir varlıktır. Eğer insanı, yaratanına kavuşmaya çalışan bir kuşa benzetecek olursak, bir kanadının mutlaka estetik, yani sanat olduğunu görürüz.¹²⁴

5. Sonuç

Akıl sahibi ve toplum içinde yaşayan, bir takım davranışlara sevinen, bazı davranışlara üzülen bir varlık olarak insan, hissettiği bu duygularının sonucu olarak etrafında olup biten şeylere veya nesnelere güzel-çirkin, iyi-kötü gibi bir takım estetik değerler yüklemektedir. Elbette insan bu değerlendirmeleri, içinde bulunduğu ortam, yetiştiği kültür ve inançlarından etkilenecek yapılmaktadır. Bu sebeple, estetik

¹²⁰ Taaccüb kelimesi Kur'ân'da, insanın hakkı yadırgama ve inkâr etme duygularına işaret edilirken kullanılmıştır. Mesela Bkz., Yunus, 10/2; Ra'd, 13/5; Kehf, 18/9; Bazı âyetlerde de fiziki güzellikler karşısında insanın etkilenebileceğine değinilirken bu kelime kullanılmaktadır. Bkz., Mâide, 5/10; Ahzab, 33/52.

¹²¹ *Hulî* (huliyy) ve aynı kökten türeyen kelimeler Kur'ân'da, “altın ve gümüş bilezik, inci gibi süs takıları” anlamında geçmektedir. Bkz., A'râf 7/148; Ra'd 13/17; Nahl 16/14; Kehf 18/ 31; Hac 22/23; Fâtır 35/12, 33; Zuhuf 43/18; İnsân 76/21.

¹²² “Altın, nakış, resim vb. süsler” manasındaki *zuhruf* kelimesi, Kur'ân'da bu anlamları yanında, “dışı süslü, içi boş aldatıcı söz; yeryüzünün güzelleştiren yeşillik, ağaç ve ekin” manalarında kullanılmıştır. Bkz., En'âm 6/112; Yûnus 10/ 24; İsrâ 17/93; Zuhuf 43/35.

¹²³ Turgay, Nurettin, “Kur'ân'a Göre Estetik ve Güzel Sanatlar”, *İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, c. II, Diyarbakır 2000, s. 172

¹²⁴ Çam, Nusret, *İslam'da Sanat Resim ve Mimari*, Ankara 1994, s. 9 vd.

konusunu batı kaynaklı bir olgu olarak algılamak, diğer kültür ve medeniyetlere haksızlık olur. “İhsan Kavramı Çerçevesinde Kur’ân ve Estetik” konulu bu çalışmayı ortaya koymadaki hareket noktamız, birçok âyette ifadesini bulan, “Kur’ân’ın insan için indirilmiş olması” gerçeğidir. Çünkü “Yaratan bilmez mi? O, en gizli şeyleri bilir, (her şeyden) hakkıyla haberdardır.”(Mülk, 67/14) buyuran Allah’ın kitabı, insanı tanıma cihetinden her zaman iyi incelenmelidir. Kur’ân-ı Kerîm sadece iman, ahlâk ve ibadet gibi konulardan değil, aynı zamanda güzelliklerden de bahseder. Bu anlamda Kur’ân güzellikler kitabıdır desek abartmış olmayız. Kur’ân’da güzellikle ilgili birçok kelime bulunmaktadır. Hüsn, cemâl/cemîl, tayyib, ziynet, ni‘me, sürûr, behce, latîf, taaccüb, huliyy, zuhruf, ibdâ, esmâü’l-hüsnâ, ahsenü’l-kasas gibi ifadeler ilk elde sayabileceğimiz kelimelerden bir kaçıdır. Kur’ân-ı Kerîm’de türevleriyle birlikte yaklaşık yüz elli defadan fazla geçmekte olan ihsan, bütün güzellikleri ve rağbet edilen şeyleri en güzel şekilde yapmak anlamına gelmektedir. Kelime, hem davranışlar anlamında ahlâkî ve sosyal alandaki güzelliği, hem de dış görünüş, uyum ve ahenk gibi kişisel ve toplumsal güzellikleri ifade etmektedir. Kur’ân-ı Kerîm kelimenin anlamını aynı zamanda bir yaşam biçimi olarak ele almaktadır. İhsan sahibi olabilmenin anlamı, iyilik ve güzel muameleyi bir ömür boyu, darlıkta ve bollukta yaşam biçimi haline getirebilmektir. Kelime bu anlamıyla, kişisel güzellik yanında, ahlâkî ve toplumsal güzelliği de ifade etmektedir. Kur’ân’ın, yaşamın amacının güzel davranışlar kazanmak ve bu güzel davranışları sergileyerek diğer insanlara örnek olmak bakımından insanlara rehberlik ederek estetik bir duruş sergilediği ortadadır. Öncelikle Kur’ân’ın “dünyaya” indirildiğini göz önünde tutarak onu, dünya, dünyanın gerçekleri ve ilkeleri açısından anlamak, ona göre değerlendirmek durumunda olduğumuzu bilip, çalışmalarımız bu bakış açısıyla yönlendirmemiz gerektiğini ifade ederek bitirelim.

6. Kaynakça

- Abdülbâki, Muhammed Fuad, *Mu’cemü’l-Müfrehes li elfâzı’l-Kur’âni’l-Kerîm*, Mektebetü’l-İslâmiyye, İstanbul 1982.
- Ahmed b. Hanbel, *Müsnedü Ahmed b. Hanbel*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1413/1992.
- Akyüz, Hüseyin, *Nebevi Öğretide Estetik Anlayış*, Fecr Yayınları, Ankara 2016.
- Altıntaş, Ramazan, *Kur’ân’da Hidayet ve Dalâlet*, REV Yayınları, Konya 1997.
- Aşur, Muhammed Tahir b. *Tefsîrü’t-Tahrir ve’t-Tenvir*, Tunus 1997.
- Ayvazoğlu, Beşir, “İlmü’l-Cemal”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 2000.
- Beşer, Faruk, “Süslenme”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 2010.
- Buhârî, Muhammed b. İsmail, *Sahîhi Buhârî*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1413/1992
- Cebeci, Lütfullah, “Kur’ân’ın Anlaşılmasına Doğru”, *Zaman Gazetesi Yayınları*, İstanbul 1989.
- Cerrahoğlu, İsmail, *Tefsir Tarihi*, DİB. Yayınları, Ankara 1988.
- Cevherî, İsmail b. Hammad, *Sihâh*, Kahire 1956.
- Çağrı, Mustafa, “Yaratma”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 2013.
- Çağrı, Mustafa, “İhsan”, *İslam’da İnanç İbadet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi*, ed. İ. Kâfi Dönmez, MÜİFV. Yayınları, İstanbul 2006.
- Çam, Nusret, *İslam’da Sanat Resim ve Mimari*, Ankara 1994.
- Çelebi, İlyas, “Hüsün ve Kubuh”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 1999.
- Derveze, İzzet, *Kur’ânü’l-Mecid Kur’ân’ı Anlamada Bir Yöntem Çalışması*, çev. Vahdettin İnce, Ekin Yayınları, İstanbul 1997.
- Duman, M. Zeki, *Nüzulünden Günümüze Kur’ân ve Müslümanlar*, Fecr Yayınları, Ankara 1996.

- Ebü Dâvûd, Süleyman b. Eş'as, *Sünenü Ebî Dâvûd*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1413/1992.
- Ece, Hüseyin K. *İslam'ın Temel Kavramları*, Beyan Yayınları, İstanbul 2000.
- Eroğlu, Ali, *Kur'ân Tarihi ve Kur'ân İlimleri Üzerine*, EKEV Yayınevi, Erzurum 2002.
- Ertuğrul, Resul, “Kur'ân'a Göre İnsan Psiko-Sosyal Açısından Değerlendirilmesi”, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2004.
- Esed, Muhammed, *Kur'ân Mesajı Meal-Tefsir*, çev. Cahit Koytak, Ahmet Ertürk, İşaret Yayınları, İstanbul 1999.
- İsfehânî, Ebî'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed Rağıb, *el-Müfredât fî Garîbi'l-Kur'ân*, Thk. Muhammed Seyyid Keylânî, Dârü'l-Mârif, Beyrut tsz.
- İbn Manzur, Cemaluddin Muhammed b. Mükerrrem, *Lisânü'l-Arab*, Thk. Ali Şîrî, Beyrut, 1408/1988,
- İbnü'l-Cevzî, Ebu'l-Ferec b. Abdurrahman b. Ali, *Nüzhetü'l-A'yuni'n-Nevâzir fî İlmi'l-Vücûh ve'n-Nezâir*, thk. Muhammed Abdulkarim Kazım er-Râzî, Müessesetu'r-Risâle, Beyrut 1407/1987.
- Kılıç, Sadık, *İslâm'da Sembolik Dil*, İnsan Yayınları, İstanbul 1995.
- Kırca, Celal, *Kur'ân ve Bilim*, Marifet Yayınları, İstanbul 1996.
- Kırca, Celal, “Ahsenü'l-Kasas”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 1989.
- Kırca, Celal, “Kur'ân ve Tabîî Bilimler”, *Kur'ân ve Tefsir Araştırmaları I*, İSAV. Ensar Neşriyat, İstanbul 2000.
- Mutluel, Osman, *Kur'ân ve Estetik*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2016.
- Müslim, Müslim b. Haccac, *Sahihu Müslim*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1413/1992.
- Nesâî, Ahmed b. Şuayb, *Sünenü Nesâî*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1413/1992.
- Özsoy, Ömer-Güler, İlhami, *Konularına Göre Kur'ân*, Fecr Yayınları, Ankara 2001.
- Râzî, Fahrüddin, *et-Tefsîru'l-Kebîr*, Daru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut tsz.
- Serinsu, Ahmet Nedim, *Kur'ân Nedir?* Şule Yayınları, İstanbul 1996.
- Şimşek, M. Sait, *Günümüz Tefsir Problemleri*, Esra Yayınları, Konya 1995.
- Tirmîzî, Muhammed b. İsa, *Sünenü Tirmîzî*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1413/1992.
- Turgay, Nurettin, “Kur'ân'a Göre Estetik ve Güzel Sanatlar”, *İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, No: 4, c. II, Diyarbakır 2000.
- Topaloğlu, Bekir, “Latîf”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 2003.
- Topaloğlu, Bekir, “Esmâ-i Hüsnâ”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 1995.
- Tunalı, İsmail, *Estetik*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1996.
- Yazır, Mahmud Bedreddin, *Kalem Güzeli*, Ankara 1981.
- Yerinde Âdem, “Tayyib”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 2011.

OKULÖNCESİ EĞİTİMDE MÜZE: MÜZE UYGULAMA ÖRNEKLERİ (NESNEDEN ÖĞRENME)

Gülseren Sağsöz¹²⁵

¹²⁵ Dr. İnönü Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Temel Eğitim Bölümü, Okul Öncesi Öğretmenliği Programı, Malatya, Türkiye, gulseren.sagsoz@inonu.edu.tr